

A MAGYAR KÉZIRATOS ÉNEKESKÖNYVEK ÉS VERSGYŰJTEMÉNYEK BIBLIOGRÁFIÁJA (1565—1840)

Összeállította: Stoll Béla. Bp. 1963. Akadémiai K. — MTA Irodalomtörténeti Intézet. 537 l.

Stoll Béla bibliográfiája kitartó szorgalommal, lelkiismeretességgel és alázattal készült mű: aligha túlozunk, amikor újabb filológiai irodalmunk jelentős teljesítményei közé soroljuk. Érdeméből semmit sem vesz el, hogy egy, a maga idejében jelentős teljesítménynek számító előzményre, Szabó T. Attila lényegében véve azonos célkitűzésű munkájára (*Kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink a XVI—XIX. században*. Zilah: 1934) támaszkodhatott, hiszen az utóbbi mű annak idején nehéz körülmények között, az olyan szervezett munka, anyagi és technikai segítség teljes hiányában jött létre, amelyet Stoll Béla a Magyar Tudományos Akadémia és néhány kitűnő munkatárs (elsősorban Klaniczay Tibor) jóvoltából élvezhetett s ez önmagában is magyarázza hiányosságait. Igazságtalanok lennének tehát, ha Szabó T. Attila emberi és tudományos teljesítménynek annak idején egyáltalán nem jelentéktelen összeállítását az előbbieknél megfontolása nélkül vetnénk össze Stoll Béla előttünk levő munkájával. Az utóbbi gazdagságát egyébként pusztán az az egyetlen adat is jól megmutatja, hogy — a függelékben felsorolt, szintén komoly gyűjtőmunkával összeszedett magános kéziratokat és hasonlókat nem számítva — 883 tételben 927 kéziratot ír le, míg a korábbi bibliográfiákban csak 483 szerepel. Ha ehhez még hozzáveszik a többségükben nehezen hozzáférhető (az anyag egyharmad része külföldön van) kéziratok jelentős többségéről a helyszínen vagy mikrofilmről készített általában szabatos leírásokat, talán sikerült valamit megsejtetnünk a jelentős bibliográfia méreteiből és a mögötte levő fáradtságos munkáról. (Épp ennek az alapos munkának ismeretében érthetetlen, viszont, hogy néhány hazai, jórészt egyházi kézben levő kötetet nem látott. Valóban olyan nehéz lett volna beléjük lapozni?) A verses anyagot tartalmazó kötetes kéziratoknak ez a nagyjából 1565-től 1840-ig terjedő, kitérő bibliográfiája a jövőben mindenképp hallatlan könnyebbséget jelent majd a régi magyar művelődés valamennyi kutatója, az irodalomtörténészek, a

folkloristák, a zenetörténészek, sőt még a politikai történet iránt érdeklődők számára is. Ugyanezt mondhatjuk el a kötet függelékéről, amely a XVI—XVII. századi, nem kötetekben, hanem másképp fennmaradt verses szövegek jegyzékét adja.

Szívesen vettük volna azonban, ha a bibliográfia bevezetése jobban elmélyed a kéziratos énekeskönyvek és társaik problematikájába: erre épp a nehezen hozzáférhető anyag olyan alapos ismerője lett volna hivatott, mint amilyenek Stoll Bélát megismertük. A könyvészeti szempontokon túlmutató, elvi igényű rendszerezés nemcsak azért lett volna lényeges, mert a kérdéssel ilyen vonatkozásban újabbban keveset foglalkoztak (Szabó T. Attila publikációjának bevezetése néhány figyelemre méltó és ma is helytálló szempontot tartalmaz), hanem azért is, mert a különböző típusok bonyolult szövevényét tartalmazó anyag s az elmélyedő tartalmi rendszerezés hiánya már a bibliográfia gyűjtőkörének kijelölésénél némi bizonytalanságot eredményezett.

Egy kissé leegyszerűsítve a kérdést, úgy látszik, hogy a kéziratos verses kötetek három nagy alaptípusát különböztethetjük meg. Az egyik, a viszonylag legmodernebb, általában határozott szerzői személyiséget reveláló típust az olyan kötetek jelentik, amelyek teljes egészükben egy szerző verseit tartalmazták. A típus különálló voltát természetesen Stoll is világosan látja, és lényegében véve csak gyakorlati okokra hivatkozva indokolja az ilyen típusba tartozó XVII. századi kötetek bevetését bibliográfiájába. Véleményünk szerint ez az anyag teljes egészében függelékbe kínálkozott volna, hiszen ebben az esetben egy-két határesetről eltekintve már olyan, az egyéb kéziratok énekeskönyvektől lényegében elütő, a másoló személyiségét, annak egyéni ízlésén alapuló válogatási lehetőségét háttérbe szorító s a szerző személyiségét határozottan előtérbe helyező, individuálisabb típusról van szó, amely az irodalmi műveltség modernebb foka, a könyvműveltség felé mutat.

A kötetes verskéziratok sorát ismét két,

helyenként könnyen elhatárolható, helyenként erősen egymásba játszó típusba sorolhatjuk. Az első, leginkább archaikus típus az egyházi célokra készült kéziratos kötetek, graduálók és hasonlók; ezek a másoló egyéni ízlését a liturgikus célnak alárendelő s többé-kevésbé valamilyen vallásos közönség viszonylag kollektív szükségleteit kielégítő jellegükkel (sőt a protestáns graduálék gyakorta katolikus eredetű szövegeivel is) „irodalmi középkort” visznek tovább. Nem véletlen, hogy a Stoll-féle bibliográfia első tételei között szereplő, sokat vitatott *Baththyany-kódexet* még nyelvemlékeink közé szokás sorolni, de hasonlót mondhatnánk el a *Boroszlói kézirat*ról, *Nagydobszai graduál*ról, *Óvári graduál*ról és jó néhány társukról: ezek a kötetek, akárcsak a falusi népművészetbe a XVII—XVIII. században is erősen belenyúló, provinciális későgótikus elemek, kódexirodalmunk megkésztet vulgarizálódásához hasonlíthatók. E típus és történeti változatai, modernebb elemek időnkénti belezárása ellen ére is egészében véve annyira archaikus típust képviselnek, jórészt az imádkozás, a vallásos áhitat magatartását, mint a világiasabb esztétikum befogadását revelálják, hogy jó részüket inkább az egyháztörténet, ha nem épp a vallásos folklór, mint a tulajdonképpeni irodalomtörténet körébe tartozónak érezzük s épp ezért talán helyesebb lett volna a kérdés történetével behatóan foglalkozó Szabó T. Attila példáját követve külön csoportosítani őket. Maga a ránk maradt anyag feltehetően nagyon hézagos, pedig nem egy jel mutat arra, hogy valamikor meglehetősen elterjedt típusról van szó, falusi kántorok, iskolamesterek szinte mindennapi segéd-eszközéről, amit lassanként a könyv olcsóbbodása szorított ki. Közben állandó kallódásnak volt kitéve s az irodalmi ízlés elvilágiásodása után rendszeres gyűjtésükre sem gondoltak eléggé, így sajátos módon leginkább újabb keletű, a vallásos ponyvához közel álló példányok kerültek el a közgyűjtemények figyelmét. Maga a másolás időpontja különben talán épp ennél az erősen konzervatív jellegű típusnál mond a legkevesebbet, a viszonylag új gyűjteményeknek is makacsul tovább élhet a régi s ezért szinte lehetetlen megmondani, hogy milyen időpontja valók egy irodalomtörténeti bibliográfia keretei s mikortól kell teljesen mások érdeklődési területére utalunk.

A kéziratos verseskönyvek másik nagy csoportja a modernebb, világias érdeklődést mutató csoport. Az előbbi típustól „szép-irodalmi” jellege mellett azzal a tulajdonsággal is különbözik, hogy a másoló bizonyos mértékig a „szerző” individualisabb vonásait veszi fel, a szöveget már egy kissé saját tulajdonának tekinti, alakít rajta, aktuali-

zálja. Szoros kapcsolatban van a szájhagyománnyal, amit az is jellegzetesen mutat, hogy gyakori a szájról szájra terjedő, vagy éppenséggel „szájról” lejegyzett szöveg, bár különösen a hosszabb, epikus műveknél, mégis a másolásnak van döntő szerepe. Nehezen megragadható, számtalan individuális és történeti változatot tartalmazó típusról van szó.

Stoll Béla 1840-nel zárja le felsorolásukat, ez azonban legfeljebb gyakorlati megfontolások alapján fogadható el, hiszen a kéziratos verseskönyv egyes típusai még legalább egy évszázadig, szinte napjainkig nyomon követhetők. A kérdéssel kapcsolatos valamennyi problémát egy könyvismertetés szűkre szabott keretei között természetesen még felvetni sem lehet. Elégedjünk meg annak a paraszti élet minden ismerője által könnyen ellenőrizhető ténynek a megemlékezésével, hogy a könyvműveltség szempontjából még a közelmúltban is archaikus, sokban a XVI—XVII. századi kisnemesi házakhoz hasonló parasztházakban a Bibliák kalendáriumok, esetleg néhány vásári ponyva mellett ott volt a verseskönyv, az énekeskönyv iskolásfüzetekbe, noteszfélékbe beírt késői leszármazottja is, amelyben városi műdal, népdal, anekdota, borsos történet gazdasági természetű feljegyzésekkel és hasonlókkal keveredett. A folkloristák nem nagyon tulajdonítottak jelentőséget az ilyen énekeskönyveknek, hiszen nem tiszta „népi” anyagot tartalmaztak, az irodalomtörténész pedig teljes joggal nem érdeklődött utánuk, hiszen számára ez már nem irodalom, bár egyes esetekben azzal is érintkezik. Radnóti Miklós jogos büszkeséggel emlegette egyszer, hogy egy kis cselédlánya piszkos hátú, iskolás versesfüzetébe Ady, Kosztolányi versek mellett a *Pogány Köszöntő* egyik darabját találta bemásolva. Nagyanyáink idejében még nagyon sok fiatal lánynak volt ilyen versesfüzete, s e sorok írójának diákkorában is akadt irodalomtanár, aki arra buzdította tanítványait, hogy minden nékik tetsző verset másoljanak le. Hol itt a határ?... Egyébként a régebbi, akár már XVII—XVIII. századi énekeskönyvek is a kor irodalmi műveltségéhez képest jórészt periferikus, provinciális, ahogy Szabó T. Attila mondja, „irodalmon kívüli”, „irodalom alatti” anyagot tartalmaztak, szabatosabban: azt, amit a kor nem ismert el irodalmi értékűnek. Ez a kétségtelen körülmény viszont arra figyelmeztet, hogy a kéziratos verseskötetek hosszú életének csak egyik okozója a könyvműveltségen még bizonyos mértékig kívülről álló, primitívebb irodalmiság, az a magyar szegénység, amely régebbi irodalmunk számtalan megnyilatkozása körül ott érezhető, mellette a bizonyosfajta szövegek kinyomtatását megakadályozó társadalmi, sőt egyes esetekben kifejezetten politikai tilalmat is

nagymértékben figyelembe kell vennünk. Az ide tartozó versek, így a politikai költészet egyes darabjai vagy nagyon sokáig a szerelmi líra (a szélsőséges esetet jelentő trágárságokról nem is beszélve), megegyszer külső kényszerek miatt sodródtak a színhagyománynak és az írásbeliségnek az irodalom fejlődési vonala szempontjából egyre archaikusabb és napjaink felé haladva egyre jobban szűkülő határterületére. Joggal kérdezhető azonban az is, hogy a kéziratos verseskönyvek létrejöttébe nem játszik-e bele valamilyen, kétségtelen másodlagos alkotási vágy, a dilettantizmus egy, az irodalommal intimebb kapcsolatot kereső formája? Az irodalmi műveltség, közelebbről az izléstörténet olyan sajátos, meglehetősen bonyolult megnyilatkozásairól van tehát szó, amelyeknek a jelentőségét hiba lenne pusztán abban látni, hogy megbecsülhetetlen értékű régi szövegeket hagyományoztak az utókorra. Az esetek többségében bizonyos határok között önmagukban is zárt, mint már említettük, a szerzői személyiséggel is rokon alkotások ezek, érdemes lenne a másoló és az általa képviselt magatartás, illetve közizlés szempontjából szinte egyenként is elemezni őket s az eddiginél bátrabban beiktatni irodalmunk történetébe. A magyar rokokó története pl., úgy látszik, az eddigieknél sokkal életszerűbben közelíthető meg a dallal, zenével, színhagyománnyal is érintkező énekeskönyveknek a felvilágosodás határozottabb írói személyiségű adatokra építő irodalmán még innen eső, ahhoz mérten primitívebb anyagán keresztül. A bomladozni kezdő feudalizmus társaséletének tipikus megnyilatkozásairól van szó, ami egyébként nem sajátos magyar jelenség, hiszen a hazai énekeskönyvek talán

kevésbé provencionálisan nyers, a lényegét tekintve azonban hasonló francia vagy német testvéreire is utalhatnánk, akár a hazai arisztokrácia kozmopolita rokokójának területéről. A XVI—XVII. századi anyag szintén arra figyelmeztet, hogy a régi magyar irodalom történetét egy kissé néha talán egyoldalúan közelítjük meg, ha az író és a könyv modernebb típusai felől indulunk el feléje.

Külön kellene szólnunk a határesetet jelentő olyan kötetekről, mint pl. a Stoll-féle bibliográfiában 662. számmal jelzett *Vajda Julianna emlékkönyve*, amely nem is egy vonásával már a kéziratos irodalmiság egy, az énekeskönyvekkel rokon, de attól egyes vonásaival különböző (leginkább azzal, hogy szövegeit nem a tulajdonos, hanem barátai írják be) „Souvenir”-ek egész a közelmúltig terjedő divatjáig vezet: ismerünk pl. emlékkönyvből előkerült Juhász Gyula-verset. A bibliográfiában közölt anyag egyes darabjainak alaposabb megvizsgálása talán azt mutatná meg, hogy több ilyen is akad közöttük. Az emlékkönyvek kedves irodalmi társasjátéka egyébként már a XVIII. sz. végétől kezdve megtalálható nálunk, s a kéziratos verseskönyvek újabb típusait kutatva ezeknek a közizlés szempontjából hallatlanul jellemző kis köteteknek is érdemes lenne némi figyelmet szentelni. Stoll Béla ezt a munkát, természetesen, nem végezhetette el. Megjegyzéseink egyébként sem munkája vitathatatlan érdemét akarták kisebbíteni, épp ellenkezőleg, szerényen és vázlatosan bár, az egyesek számára talán szürkének látszó bibliográfiai adatgyűjtés nagy hasznát és problémák felvetésére inspiráló erejét szertették volna bizonyítani.

Baróti Dező

NEMESKÜRTY ISTVÁN: A MAGYAR SZÉPPRÓZA SZÜLETÉSE

Tanulmány. Bp. 1963. Szépirodalmi K. 307 l.

Nemeskürty István szerényen „tanulmány”-nak nevezett művében izgalmas és hosszú évtizedeken keresztül mostohán kezelt kérdést boncol: volt-e, s ha volt, milyen volt, hogyan alakult ki, milyen tendenciákat hordozott magában a XVI. századi magyar reneszánsz széppróza. A hetven évvel ezelőtt megírt Beöthy-monográfia óta számos értékes tanulmány foglalkozott e problémakör részkérdéseivel (több, mint amennyit Nemeskürty fontosnak tart jegyzeteiben megemlíteni), de összefoglaló mű nem született. Horváth János: *A reformáció jegyében* című munkája szélesebb aspektussal tárgyalja a

XVI. századot, Klaniczay Tibor tanulmánykötete (*Reneszánsz és barokk*, Bp. 1961.) inkább utalásokkal fordul csak a széppróza felé, de az egyetemi jegyzet sem tekinti szerves egésznek a témát. Feltétlenül fontos, időszzerű volt már alapos vizsgálat alá venni e kérdést, annál is inkább, mert ugyanez a vizsgálódás marxista irodalomtörténetírásunkban a líra területén már rendszeres kezdeményeket tud felmutatni, s további elemzéseket ígér. (Itt elsősorban Gerédy Rabán kitűnő könyvére kell utalnunk: *A magyar világlíra kezdetei*. Bp. 1962.). A szövegkiadás területén is előbbre van a XVI. század

költészetének ismertetése, bár tagadhatatlan, hogy a *Biblioteca Hungarica Antiqua* eddigi kötetei és további terve nagymértékben csökkent a lemaradást. Csakhogy a széppróza — legalábbis annak Nemeskürty szerinti értelmezésű darabjai — nem kapnak e tervben sem elég teret.

*

Nemeskürty könyvének fő problémáját a kötet címe is magában hordozza: mit nevezünk *szépprózának*, melyek a magyar széppróza kezdetei, és a születés biológiai értelmezését milyen mértékben vihetjük át egy irodalmi folyamatra.

Ha ugyanis elfogadjuk a *Magyar Nyelv Értelmező Szótárának* rövid megfogalmazását, mely szerint a széppróza „művészi tartalmú és stílusú próza” (VI. 214.), a Nemeskürty-féle értelmezés szűknek és tágak is hat egyszerre. Szűknek, mert szemlélődéséből szinte teljesen kizárta azokat az írásokat, melyeknek szerzőiről nem tudta bizonyítani, hogy a Pesti-által vallott *incredibilis voluptas* volt ihletője s célja írásaiknak. Ezért szorult könyve perifériájára Mindszenti Gábor emlékirata, pedig annak „kétségtelen szépprózai jelentségét” maga is elismeri, s még a „szépprózai formálás igényét” is javára írja.

Ha azonban szigorúan tartanánk magunkat a fenti megfogalmazáshoz, akkor Nemeskürty válogatását némi elfogultsággal vádolhatnók. A segesvári disputa leírása, bármennyire ízes a stílusa, aligha több egy fordított antifeudális-antiklerikális munka aktualizáló betétjénél, s kérdés, hogy nem lenne-e helye — a kötetet záró felsorolásban legalább — Székely Istvánnak, akinek világhírnévé néhány szép és előremutató — Heltaira — részlettel hívja fel a figyelmet, s Károlyi Gáspár *Két könyvének*. S mindenképpen beszélni kellene Magyariról, éppen korszakváltó jellegénél fogva.

Nemeskürty elfogadható megfontolásból indult ki, amikor a széppróza anyagát csak nyomtatott művekben kereste, én mégis hajlanék arra, hogy XVI. század eleji tollforgatóink mintáiként vizsgáljuk meg a kolostori irodalom kéziratos emlékeit is. Jól tudom, hogy ezek aránylag kis körben hatottak: azonban jóval több kéziratos könyvünk lehetett, mint amennyi megmaradt a kolostorokban, egyházi könyvesházakban s a XVI. század elején már nyomtatásban megjelenő művek írói még többségükben papok voltak. Nem hiszem, hogy merész a feltételezésem: kolostori életük során bizonyan találkozhattak e magyar nyelvű kezdeményezésekkel. A Karthauzi Névtelen prózája pedig sokszor megelőzi a Pestiét!

Végül — éppen a fentiekhez kapcsolódva — kell megemlítenem, hogy bennem a „születés” szó egy fájdalommal és örömmel ve-

gyes *hosszabb ideig tartó*, de mindenképpen *lezárt* folyamatot asszociál. Azt hiszem Nemeskürty is így értelmezi könyvének címét: azt kívánja bemutatni, milyen tünetekkel jelentkeznek irodalmunkban a széppróza, melyek életének első jelei, mikor táruul elénk először életrevaló hangoskodásával. Ebben az esetben azonban feltétlenül ragaszkodnia kellett volna a kronológiai sorrendhez, vagy tompítania a fogalmazás első — nem is olyan bizonyos — jelenél örömét, hogy Pesti *Ezopusának* taglalása után (ez könyvének első fejezete!) ne jelentse ki: „A magyar széppróza megszületett!”

*

Az „incredibilis voluptas”, az a hihetetlen gyönyörűség, melyet a szépprózai művek egyik ismérvéül tart számon Nemeskürty, adta néki is kezébe a tollat, hogy a „szakmabeliek” feltételezett anatómája ellenére anyagáról a nem beavatottakhoz is beszéljen. Csak helyesíthető törekvése: közelebb hozni a mai olvasóhoz a „porlepte polcok” kötetét. S ha azt illúzióknak érezzük is, hogy a XVI. század prózairodalma a mai olvasónak „napi olvasmánya” legyen, mindenképpen követendőnek tartjuk nemes hevületét, mely anyagát olykor megszipítve, de feltétlenül őszinte meggyőződéssel agítál elfeledett emlékeink élesztése mellett. Ez a népszerűsítő szándék eleve bizonyos elhárítás a szakmabelikkel szemben, pedig Nemeskürtynek erre nincsen szüksége. Művének azok a részeit, melyeket Bornemisza-könyvből ismert alaposágával munkált ki, nemcsak az irodalom-szerető nagyközönség, hanem az irodalomtörtő szakember igenlésével is találkozhatnak. Vonatkozik ez elsősorban az *Örögi kísértetek szép elemzésére* és a *Magyar krónika* méltatására. Ezek könyvének legjobb fejezetei. A Bornemisza-könyv belső indokainak kifejtése hiteles és plasztikus képet fest e protestáns Ágoston alkotási módszeréről. Gondolatéberesztő, amit a prédikátor ihlető és ható baráti köréről sejtet, és itt is — mint könyve más helyén is — találó a képzőművészettől kölcsönvett hasonlat: pregnánsan bizonyítja az irodalomtörténetírás komplex voltát. Ugyanígy egészében helytálló a *Magyar krónika* tárgyalása. Ha az oldalszámra rugó idézeteket sokalljuk is, azokat minden esetben jól választotta ki Nemeskürty annak bizonyítására, hogy Heltai hűsége Bonfinihez és Thúróczyhoz „hűtlen hűség”. Igen meggyőző az is, amit Heltai születésének korábbi voltáról mond. Itt nemcsak az a feltétlenül elgondolkasztó, amit a Hunyadi-mondakör kapcsán hangsúlyoz Nemeskürty, hogy ti. ezeket Heltai Hunyadi katonáinak fiaitól hallotta, hanem az, hogy ez az adat csak kiegészíti mindazt, amit eddig Heltai XV. század végi születése mellett hangsúlyoztak

a kutatók. Feltétlenül helyes, ha ilyen életrajzi adatra is ráirányítja olvasói figyelmét a szerző — és a segesvári disputa életszerű részleteinél is felhívja olvasói figyelmét: így csak a *szemtanú* rögzíti hosszú évekre élményeit. 1538-ban tehát Heltai már megbecsült tagja volt egyháznak és Erdélynek, akit ilyen nagy jelentőségű vitatkozásra is meghívnak. Brodarics sem igen mutatta volna meg egy egyszerű papnak Mátyás király tervrajzait!

Nemeskürty elemző készsége különösen ott jeleskedik, ahol Heltai humorát, Bornemisza vívódásait világítja meg. A lírai szépségekhez kevesebb érzéket mutat. Talán ezért hűzódott Mindszenthí Gábor emlékiratának szépprózai müként való elfogadásától; s ez lehet magyarázata a fentebb már említett hiánynak is: Károlyi és Magyarai idézett műveiben csak a vitatkozó-érvelő hevet érzi, s aggódó lírájuk nem jut el füléhez.

E két nagyobb fejezet mellett még a Veresmarti *Megtérése históriájáról* írott emelkedik ki a kötetből. Ez a már XVII. századi mű, mely irodalmunk első én-regénye is lehetne, eddig méltatlanul feküdt emlékeztünk lomtárában. Nemeskürty érdeme, hogy előhalaszta onnan, leporolta és megmutatta szépségeit, értékeit. Elemzése itt egészen elevenek, s a fejezet lapjain előtölongó idézettömeget is menti, hogy Veresmarti szövegeit még a szakembereknek is csak kis része ismeri.

A többi — kisebb-nagyobb — elemzésben Nemeskürty nem tud önmaga mellé emelkedni. Az olvasó úgy érzi, hasznosabb lett volna a viszonylagos teljesség igénye nélkül megjelentetni a kötetet, mert a három pillér körül hőmpölygő anyag-folyamot nem tudta írói-irodalomtörténeszi fegyelmének partjai közé szorítani. Ezért a kisebb fejezetek hol dagályossá nőnek (Pesti-fejezet), hol terjedősen ellaposodnak (Heltai: *Dialógus*).

Stílusa nem egyenletes. A komoly, érett Bornemisza-fejezet mellett iskolásan száraz a Mindszenthíről szóló, a bevezető sorok lelkes lobogása pedig mosolygásra készlet. S nem tartom szerencsésnek az olyan „modernizált” stílusfordulatokat sem, mint amikor Nemeskürthy a *Dialógus* elemzése közben Demeter „lemorzsolódásáról” beszél, és olvasóit azzal vádolja hogy Bornemiszt „csudabogárnak” tartják, vagy azt közli, hogy Heltai „az

uralkodó osztály támadásában is rekordot javított”.

Az a tény, hogy könyvét a nagyközönség érdeklődésére számítva adta közre Nemeskürty, magyarázza, hogy néhány olyan megállapítást is tesz, melyet a szakmabeli feleslegesnek tartana. Talán túlzott precizitás, amikor Heltai sokszor idézett nyilatkozatát magyarázva megjegyzi: „gyanítjuk, hogy ezzel a tizenhat évi tanulással nem a pár száz szavas egyszerű, hétköznapi szokincset, hanem az irodalmi nyelvet igyekezett elsajátítani” (Nemeskürty kiemelése). Annál is inkább az, mert két lappal később ugyanő emeli ki, hogy Heltai „példáit; utalásait, kiszólásait, nyelvét, stílusát a nép életéből” veszi.

Említettük már az idézetek kérdését. Természetes, hogy egy irodalomtörténeti munka nem nélkülözheti a bizonyító eljárás során az idézeteket. Azt is megértjük, hogy a szerző régi magyar szépprózáink olvastatásának szándékát szem előtt tartva sokat szeretne bemutatni a tárgyalt művekből. De azért az olyan mértékű utalás, mint a *Száz fabula* c. fejezetben (53 oldalból — szerényen számolva 20 oldalnyi!) vagy a *Segesvári disputa*-rész, ahol a szövegnek több mint a fele idézet: talán felesleges. S nem meggyőző a *Ponciánus* szerzőségének bizonyítása sem. Igaz, hogy Waldapfel József tanulmánya óta — éppen harminc éve — alig férhet kétség Heltai szerzőségéhez. De Nemeskürty, miután 13 kifejezéssel-szóval-fordulattal nyomósítja a Heltai mellett szóló régi érveket, bejelenti, hogy az eredeti szöveg ismeretének hiányában nem lehet döntő a stíluselemzés: — ezután két és fél oldalon keresztül idézi a *Ponciánust*! Ez a gazdagság felesleges, és csak nehézkessé teszi a könyv olvasását, tehát éppen a szerző célja ellen fordul.

Nemeskürty — főleg Beöthyvel vitázva — gyakran hangsúlyozza a szépprózai jelenségek éles különbözőségét a kor elbeszélő-históriás énekköltészetétől. Pedig néha nem ártott volna — legalább utalás formájában — Tinódira hivatkozni, Görcsöni Ambrus Mátyás-énekére vagy arra a Nagybanácsaira, akinek *Hunyadi históriáját* éppen Heltai alakítja át, hogy belelopja az ő család-eredet felfogását, melyet — ezt Nemeskürty nyolc oldalon idézi! — a *Magyar krónikában* is elmond.

Végh Ferenc